

SPROG- KRÆSEN

Nyt fra
Den Danske
Sprogkreds 3

22. maj
2019

Kan man styre det danske sprog?

Hvordan skal vi betragte det danske sprog? Det er blevet kutyme i dansk sprogforskning og sprogdebat, at man taler om sproget som en selvstændig organisme, der udvikler sig efter sine egne love, men er det sandt, at sproget udvikler sig selv, og vi ikke har indflydelse på det?

I Den Danske Sprogkreds mener vi, at sproget er et kommunikationsmiddel, som vi udvikler hver dag ved at bruge det. Vi kan se, at der er store politiske og økonomiske kræfter, der ønsker at få indflydelse på vores sprog, og vi mener, at vi skal tage ansvar for dets udvikling.

I dette nummer af *Sprogkræsen* bringer vi et interview med Det Danske Sprognævns nye direktør, Thomas Hestbæk Andersen, et oplæg til diskussion om dansk sprogrøgt før og efter 1955, og et tema om det danske sprogs mester, H.C. Andersen, der satte sig ud over tidens sproglige og litterære konventioner.

Vi anmelder også to nye bøger om dansk sprog, henholdsvis Lisa Holm og Robert Zola Christensens *Dansk grammatik* og Michael Ejstrups bog *Ordet fanger*. Endelig skriver vi i rubrikken *Er du sprogkræsen?* om de udfordringer, der møder den sprogbruger, der ønsker at anvende *s*, *'s* og *'* korrekt i forbindelse med genitiv (ejefald).

SPROG- KRÆSEN

udgives af Den Danske Sprogkreds på
Forlaget Bostrup

Ansvarshavende redaktør: Lise Bostrup

Layout: Martin Sand Pævatalu

Korrektur: Lene Lund

DDS' bestyrelse

Lise Bostrup (formand og redaktør)

Lone Rytzel (næstformand)

Brita Vibeke Andersen

Annelise Jarvis Hansen

Charley Sofia Jørn

Jan Aage Rasmussen

Rainer Verhoven

Kontakt Lise Bostrup

Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse

DenDanskeSprogkreds@gmail.com

Tlf. 38 74 36 00 / 26 71 78 37

Kontingent

300 kr. pr. år inkl. årets *Sprogkræsen* og
entré til Sprogkredsens arrangementer.

Mobilepay 26 71 78 37

Abonnement på Sprogkræsen

Sprogkræsen udkommer 4 gange pr. år.

Papirudgave: 300 kr. pr. år ekskl. porto.

Elektronisk udgave: 300 kr. pr. år.

**www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: Den Danske Sprogkreds
folkeskolen.dk/blogs/den-danske-sprogkreds**

Indhold

Sprogpolitik

Lise Bostrup: *Dansk Sprognævn i Bogense* s. 3

Siden sidst

H.C. Andersens fødselsdag, Læringsfestivalen, åbne medlemsmøder m.m. s. 6

Leder

Lise Bostrup: *Dansk sprogrøgt – findes den i dag?* s. 8

Aktuelt

Jørgen Christian Wind Nielsen: *Bot bot robot – klart robotsprog* s. 11

Anne Pia Thoregaard: *Sproghospitalet – en udstilling med kant* s. 14

Georg Metz: *Dansk talesprog i radio og tv*..... s. 16

Tema

H.C. Andersens sprog

Lise Bostrup: *Vejen til sprogligt mesterskab*..... s. 17

H.C. Andersen: *Stil nr. 32*..... s. 18

Edvard Collin: *H.C. Andersen manglede agtelse for det danske sprog* s. 20

Johan de Mylius: *Den voksne digter. En maler med pennen* s. 22

Anmeldelser af nye bøger om dansk sprog

Lisa Holm Christensen og Robert Zola Christensen: *Dansk grammatik* s. 26

Michael Ejstrup: *Ordet fanger* s. 28

Er du sprogkræsen?

Apostroffer eller fejl?..... s. 30

Den Danske Sprogkreds' program 2019 s. 32

Dansk Sprognævn i Bogense

Den nye direktør for Dansk Sprognævn, Thomas Hestbæk Andersen, viste rundt i Sprognævnets lokaler i Adelgade i Bogense og lod sig interviewe af Lise Bostrup til Sprogkræsen.

Den 40-årige lingvist Thomas Hestbæk Andersen (THA) satte sig for fem uger siden til rette i direktørstolen i Dansk Sprognævnets nye domicil i den smukke nordfynske by, Bogense. Thomas Hestbæk Andersen har studeret og arbejdet på Syddansk Universitet i Odense, og jeg havde forventet, at han ville tale fynsk, men det klare, velformulerede talesprog, der kommer ud af hans mund, bærer umiskendeligt præg af, at han er opvokset i Jylland.

"Min kone kommer fra Sjælland, og jeg er fra Jylland, så for os var det et naturligt valg at slå os ned i Odense. Jeg taler jysk, hun taler sjællandsk, og vores børn taler fynsk, så vi dækker stort set hele spektret."

For Thomas Hestbæk var det også helt naturligt at søge stillingen som direktør for Dansk Sprognævn, da det blev klart, at nævnet skulle flytte til Bogense, og den hidtidige direktør, Sabine Kirchmeier, ikke ville med. Hvorfor ikke prøve?

Noget af en udfordring

Nu har Thomas Hestbæk imidlertid fået kam til sit år. For fem uger siden stod han med 14 akademiske medarbejdere, hvoraf flere var nyansatte, 4 studentermedhjælpere, masser af kasser med bøger og ældgamle papirer samt nogle tomme lokaler i en nedlagt varmecentral med en megastor skorsten i midten. Den tidligere direktør, souschefen og bogholderen havde sagt op, og alt skulle bygges op fra bunden. "Det er faktisk ret hårdt", siger Thomas Hestbæk, "og lige nu må vi koncentrere os om at få Sprognævnet til at fungere igen. Der er bøger og arkiver, der skal stilles op på en eller anden overskuelig måde, teknik, der skal fungere, rengøring, der skal forhand-

Dansk Sprognævn's nye domicil er en tidligere kommunal varmecentral, der blev opført i 1962. Efter lukningen af varmecentralen har Nordfyns kommune stillet den 960 m² store bygning til rådighed for flere forskellige mindre lokale initiativer som f.eks. Radio Nordfyn, Seniornet og et frivillig-center.

les på plads, og akademiske arbejdsopgaver, der skal fordeles, så de tilbageblevne og de nye medarbejdere kan komme i gang. De forkromede planer må komme, når det andet fungerer."

Sprognævnets tre basisopgaver

Lise Bostrup (LB): Uha, men kan du alligevel ikke fortælle lidt om, hvad I skal i gang med, når I kommer så langt?

THA: Vi skal løse de opgaver, der er beskrevet i bestemmelserne for Dansk Sprognævn: normere retskrivningen, oplyse om det danske sprog og følge sprogets udvikling.

Sprogligt domænetab

THA: Jeg vil videreføre det, der var i gang, men jeg vil også se på sproget i forhold til andre måder at kommunikere på. Der er efter min mening tale om et vist domænetab i forhold til billeder. Hvor man for bare 20 år siden sendte postkort hjem fra ferier med en masse ord, der beskrev, hvad man lavede, og hvordan maden smagte, tager man bare en stribe billeder med mobilen og sender dem hjem på et par sekunder. I stedet for lange forklaringer bruger især unge, men også mange ældre, smileys og diverse forkortelser som *LOL* og *ASP*.

Danske skolebørn er ikke dygtige nok til skriftligt dansk

LB: Er der noget i dansk sprogbrug i dag, du er bekymret over?

THA: Vi er i Dansk Sprognævn bekymrede for børnenes kendskab til grammatik og retstavning, og derfor har vi lavet en aftale med nogle danske forlag om, at *Retskrivningsordbogen* i den digitale version kommer med i en pakke materialer, der er beregnet til eleverne i folkeskolen.

Vi synes også, at beskrivelsen af dansk grammatik er for svær for de unge, og vi har derfor bedt professor Lars Heltoft fra Københavns Universitet om at skabe en lettere tilgang.

De to kommasystemer

LB: Er du også bekymret for børnenes mangel på færdigheder i at sætte komma?

THA: Det er svært at lære at sætte komma efter det kommasystem, hvor man undlader at sætte startkomma, – og *startkomma* er i det hele taget et uheldigt begreb. Man sætter jo ikke komma *i starten* af en tekst, og der er jo mange kommaer *i starten* af sætninger, der skal sættes. Det ville være godt med en mere pædagogisk betegnelse.

LB: Da du blev ansat, satte du startkommaer, men i dine mail til mig har du droppet dem. Hvad er der sket?

THA: Nu er systemet med at fravælge startkommaet jo det, man kæmper for i Sprognævnet, og så synes jeg, at det er bedst, at jeg også bruger det, for hvis der er noget, jeg ikke ønsker, så er det at genoplive kommakrigen fra 90'erne.

Sprogrøgt

LB: Hvordan har du det med begrebet *sprogrøgt*?

THA: Det har jeg det ikke særlig godt med. Det indikerer, at man er en slags politimand, der bestemmer over sproget og sprogbrugerne. Det må være sprogbrugerne, der bestemmer. Vi skal følge sprogets udvikling, og fastlægningen af sprogbrugen skal ske herudfra. Vi kan ikke forlange, at man i dag skal tale, som de gjorde i tv-serien *Matador*. Hvis vi bliver arkaiske, kan vi lige så godt lukke Sprognævnet.

Fremtiden

LB: Hvordan ser Sprognævnets fremtid ud?

THA: Vi skal til at begynde et stort projekt om talesprog, i første omgang om talegenkendelse, så robotter kan lære at forstå, hvad man siger til dem på dansk, men det er meget kompliceret, fordi det danske sprog har så mange vokaler, som det er svært at skelne mellem.

LB: Du taler meget om talesprog, men sådan som Sprognævnet er defineret nu, skal det kun arbejde med skriftsprog.

THA: Det er rigtigt, men det er noget, der kan laves om på.

Den gamle varmecentrals skorsten er inde i huset blevet beklædt med et reolsystem i lyst træ, og Thomas Hestbæk har opstillet nogle sprogboøger i dekorative farver. På nederste hylde ser man f.eks. den legendariske Ordbog over det Danske Sprog i brunt læder fra 1954. Nogle af de gamle sprogfilosofiske værker er placeret så højt oppe, at de er ganske uopnåelige for Sprognævnets medarbejdere. Så ved man da, hvor man har dem.

Siden sidst

H.C. Andersens fødselsdag den 2. april

Formanden for Den Danske Sprogkreds, Lise Bostrup, bød velkommen, forfatteren dr. phil. Johan de Mylius talte om H.C. Andersens sprog, musikeren Jael Azoulai akkompagnerede fællessangene *Pandebejn*, *godt det gror* (1845), *Hist, hvor vejen slår en bugt* (1829), *Hvor skoven dog er frisk og stor* (1850), *I Danmark er jeg født* (1850), og skuespilleren Nis Bank-Mikkelsen læste eventyrene *Bispen paa Børglum og hans Frænde*, *Mine Støvler* samt *Kirkegaarden i Scutari* fra *En Digtters Bazar*. Læs mere s. 17-27.

Mange kirker afholder morgensang, og Den Danske Sprogkreds' sangbog *Sange om det danske sprog* har været udgangspunkt for sangen den 27. februar i **Sankt Markus Kirken** på Frederiksberg og den 1. maj i **Timotheus Kirken** i Valby.

Den 13. og 14. marts udstillede Den Danske Sprogkreds sine publikationer på **Læringsfestivalen i Bellacentret**. *Lone Rytsel*, *Lise Bostrup* og *Rainer Verhoeven* delte brochurer ud, fortalte om Sprogkredsen og solgte *Er dit modersmål okay?*, *Sange om det danske sprog* og *Sprogkræsen*. Der var 8.350 gæster på Læringsmessen 2019, og Sprogkredsens stand lå meget tæt på indgangen og blev derfor set af de fleste.

Læringsfestivalen er ikke kun en udstilling af undervisningsmateriale, men også et centrum for faglig debat. *Lise Bostrup* holdt den 14. marts kl. 12.15 et oplæg med titlen *Er det danske sprog truet?* i et af debatlokalerne på Læringsfestivalen.

Den 27.4. præsenterede *Lise Bostrup* Sprogkredsens udgivelser på **Christianshavns Kulturfestival**.

Åbne medlemsmøder

Lone Rytsel fortalte om **sprogets kraft og fantasiens mirakler** på det åbne medlemsmøde den 8. maj kl. 19.00. Arrangementet fandt sted på Kulturstationen i Vanløse.

Medlemsdebat om Den Danske Sprogkreds' sprogpolitik. Der var enighed om den offensive linje, vi har kørt i medierne, og vi nedsatte et sprogpolitisk udvalg bestående af *Hans Christophersen*, *Dan Hellum*, *Lone Rytsel*, *Anne Pia Thoregaard*, *Brita Andersen* og *Lise Bostrup*. Det foregik den 30. januar i Tårnværelset på Kulturstationen i Vanløse. Udvalget har foreløbig holdt fire møder.

Dansk sprogrøgt – findes den i dag?

I Danmark hersker der en udbredt forestilling om, at et sprog er en organisme, der har sit eget liv, og hvis det bare får lov til at udfolde sig frit, vil det blive stærkt og smukt. De gamle sprogrøgttere, der troede, at man skulle passe sit sprog ved holde det fri for stavefejl, flade a'er og diverse fremmedord, er enten glemt eller stemplet som krakilere og pedanter og henvist til læserbrevsskrivning og obskure grupper på Facebook, – men sprogrøgten lever skam stadig i Danmark. Den hedder bare noget andet og har andre fokusområder.

Af Lise Bostrup

I bibliografien *Dansk Sprogrøgtslitteratur 1900-1955* fra 1974 oplister Henrik Galberg Jacobsen 1.628 forskellige bøger og artikler om dansk sprogrøgt. I Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs korpus 2007, der er den største offentligt tilgængelige base over anvendte ord, er der kun registreret en enkelt forekomst. Året 1955 er næppe tilfældigt valgt. Det var det år, Dansk Sprognævn blev grundlagt, og Dansk Sprognævns medarbejdere vil ikke kaldes sprogrøgttere. De ser sig selv som moderne forskere, der fordomsfrit følger den sproglige organismes udvikling.

Survival of the fittest?

Efter min opfattelse er alle sprog altid truet af undergang.

Et sprog mister sin betydning, hvis det ikke bliver brugt. Hvis vi ikke bruger det danske sprog inden for et område som f.eks. naturvidenskab, så får vi ikke tilføjet betegnelser for nye landvindinger, og så opstår der huller i sproget. Hvis vi ikke bruger sproget til at beskrive den nye teknologi, så opstår der flere huller. Hvis alle vigtige begreber inden for handel og kommunikation bliver til *buzz words*, *strategi-*

es, cost benefit og *SWOT*, så udvikler vi heller ikke danske ord for disse fænomener, og så opstår der endnu flere huller. Hul efter hul reducerer vi det danske sprog til et sprog, der kun er tilknyttet privatlivet – og ja, vel ikke engang det, for de danske tv-kanaler kappes om at bringe engelsksprogede *main-stream-movies* og *X-factor*, hvor diverse *artister* deltager i *competitions* om at synge engelsksprogede *hits*, mens vi får os et par *drinks* eller en kold *smoothie* sammen med nogle *chips* og *peanuts*.

Couldn't care less! siger mange danskere med dagens karakteristiske sammenrødning af dansk og engelsk. Det danske sprog er knyttet til et ganske lille område. Det engelske sprogområde er stort. *And so what? Get a life!*

Er sprog i små områder altid truet?

Ideen om, at sprogenes styrke er ligefrem proportional med sprogområdets størrelse er noget slemt vås. I Sprogkredsens bog *Er dit modersmål okay? Sprogpolitik i Danmark og ude i verden* bringer vi udførlig dokumentation for, hvordan et lille sprogområde som det litauiske ved en bevidst og meget aktiv sprogpolitik har fået et sprog, der i århundreder havde været hårdt presset af russisk, polsk og tysk, moderniseret og udviklet, og vi fortæller om islændingene, som rydder ud i de gamle danske ord i sproget og bekæmper den moderne engelske indflydelse. I begge lande udarbejder de lister med afløserord, altså ord, der kan bruges i stedet for de engelske. Nogle af dem er helt vidunderlige, f.eks. det norske *idémyldring* for *brain storm*. Den bevidste sprogpolitik og den folkelige opbakning omkring den i disse lande gør, at landenes sprog her står stærkere, end det danske sprog gør i Danmark.

Sprog, der tales i store områder, er også truet

Sproghistorien viser, at sprogene over tid opdeles i mindre sprog, der udvikler sig i forskellige retninger.

Det er måske det, der er ved at ske med det spanske sprog, hvor sprogd udviklingen siden kolonialiseringen af Latinamerika har gjort, at der er så store forskelle mellem både udtale og ordforråd i latinamerikansk spansk og spansk, som det tales i Spanien, at man kan overveje at tale om to forskellige sprog.

Det franske sprog har ikke dette problem. Franskmandene har investeret mange penge og meget energi i sprogrøgt. Her har man siden 1635 haft L'Académie française, der har arbejdet med at udvikle og holde sammen på det franske sprog.

Også engelsk er truet af opløsning. Der er meget store forskel på det sprog, der kaldes engelsk i Australien, det, der tales på gadeplan i San Francisco, og sproget på Harvard University. Derudover bruges engelsk som et kommunikationsmiddel blandt mennesker, der ikke har engelsk som modersmål. Det er ofte et ret simpelt sprog med et meget indskrænket ordforråd og en stærkt varierende udtale.

De danske sprogrøgttere i dag

Interessant nok findes der masser af sprogrøgttere, der ønsker at ændre det danske sprog, men hvor sprogrøgterne tidligere fokuserede på retskrivning, pæn udtale og kampen mod fremmedord, findes der i dag mange forskellige typer sprogrøgt.

Ud med hottentotterne

Et aktuelt eksempel på sprogrøgt ser vi i Forlaget Gyldendals forsøg på at ændre sproget i Halfdan Rasmussens *Halfdans børnerim* fra 1967. En af teksterne lød: *Sikke et hus! / Mus i mit krus! / Rotter i potter / og katte med kutter / og fem hottentotter / der sidder og prutter!*

Forlaget Gyldendal vil gerne vaske det sprog, børnene udsættes for, så de ikke risikerer at lære at sige *hottentot*, *neger* og *en gul kineserdreng*. Hermed melder Gyldendals redaktion sig ind i den internationale kreds af sprogrøgttere, der vil vaske Pippi Langstrømpes far, der var *negerkonge*, og den lille havfrues smukke *hvide* arme væk.

Kønspolitisk sprogrøgt

Et andet eksempel på moderne sprogrøgt handler om kønspolitik.

I Danmark begyndte det med ønsket om at skabe lighed mellem kønnene ved at slette de kønsspecifikke suffikser, *-inde*, *-ske* og *-esse*. I Tyskland går den kønspolitiske sprogrøgt den modsatte vej. Her lægger feministiske sprogrøgttere vægt på, at de feminine former skal nævnes, og det diskuteres, hvordan man skriver ordet *Kollegen* (kolleger) kønsneutralt. Er *Kolleg*innen*, *KollegInnen* eller *Kolleg_innen* bedst? I Berlin har senatet vedtaget at bruge den første form i alle officielle skrivelser.

Svenskerne er også med på den kønspolitiske sprogrøgtsbølge, og de har konstrueret det kønsneutrale pronomen *hen*, som dækker både *han* og *hun*.

Andre typer for sprogrøgt i dagens Danmark

Der er masser af eksempler på moderne sprogrøgt. Forsøg på at vaske sproget rent for bandeord og fjerne diskriminerende ord for mennesker med handicap, homoseksuelle, indvandrere, muslimer, overvægtige, socialt udsatte osv.

Politikere ansætter sprogrøgttere, men dem kalder man *spindoktorer*. Ord som *cafépenge* (SU), *fumreår* (ekstraår på SU), *ghettoisering*, *golfpenge* (efterløn), *krænkelseskultur*, *ligusterfascist*, *sundhedskort* (sygesikringskort), *Udkantsdanmark*, *velfærdsløft*, *velfærdslofte*, *ytringsfrihedsfundamentalisme* og *ældrebyrde* er eksempler på sprogrøgt, hvor nogle sprogkyndige opfinder ord, der i højere grad indeholder den værdiladning, de ønsker, end den, der er til rådighed i det eksisterende ordforråd.

En sidste gruppe sprogrøgttere, der ønsker at få optaget vigtige ord i det danske sprog, er reklamefolkene. Den største lykke for et firma er at få placeret sit brand i den almindelige sprogbrug. Når vi siger *en 7-Eleven* i stedet for *en kiosk* og vi *googler* noget på vores *iPad* i stedet for at søge noget på nettet, er det lykkedes at påvirke vores sprog i den retning, firmaet ønsker.

Sprogrøgt er politik

Sprog er magt, det er sprogrøgt også. Ved at betragte sproget som en levende organisme, der skal have sin frihed, overlader vi styringen af det danske sprog til stærke økonomiske og politiske interesser. Hvis vi vil bevare det danske sprog som et sprog, der kan anvendes inden for alle områder af samfundet, og hvis vi selv vil bestemme, hvilke ord der skal indføres i sproget, må vi være mere sprogræsnere og foretage bevidste valg.

Bot bot robot – klart robotsprog

Af Jørgen Christian Wind Nielsen

Hvordan udvikler vores sprog sig? Automatisering og kunstig intelligens (Artificial Intelligence, AI) kommer til at forandre vores kommunikationsmønstre. Også det danske sprog vil blive påvirket.

Klarsprog

Begrebet klarsprog bruges i relation til offentlige myndigheder, organisationer og institutioner, der kommunikerer med borgerne. Som tiderne, teknologien og borgerne ændrer sig, ændrer måden, man skal *udtrykke sig ligefremt og uden omsvøb* på, sig også. Begrebet retter sig især mod skriftlig kommunikation, fra papir til sociale medier.

Kursiveringen ovenfor stammer fra Sproget.dk, der forklarer klarsprog som *det at udtrykke sig ligefremt og uden omsvøb*. Den Danske Ordbog anvender en definition fra kommagasinet.dk: *klarsprog er en modsætning til bureaukratsprog, skrankepavesprog og kancellisprog. Målet med klarsprogsarbejdet er, at offentlige myndigheder skal udtrykke sig til borgerne på en klar, forståelig og ensartet måde.*

Hvordan udtrykker man sig på klarsprog?

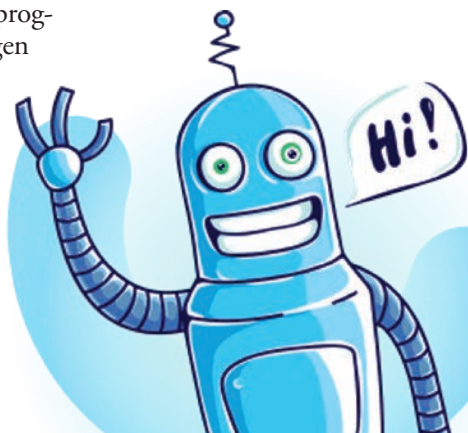
Hvordan udtrykker man sig så lige ligefremt og uden omsvøb? Det er der mange kommunikatører, sprogfolk, terminologer og oversættere, der beskæftiger sig med hver dag.

Anne Kjærgaard fra Dansk Sprognævn og Gitte Gravengaard fra Københavns Universitet forsker i kommunikationsmodeller, som de kalder paradigmer. De arbejder med fire modeller, der har udviklet sig over tid, fra 1 til 4. Selvom et paradigme følger efter et andet, er de også alle til stede samtidigt. Sådan som vi i dag kommunikerer digitalt, men også skriver på papir, læser trykte aviser osv.

Udgangspunktet har indtil nu været, at der er tale om kommunikation mellem mennesker. Det vil ikke altid være tilfældet fremover. Mens paradigme 1 har hovedfokus på tekster og sprog, paradigme 2 på kommunikation i kontekst, paradigme 3 på interaktion, har det aktuelle paradigme 4 hovedfokus på adfærd og bevæger sig i retning af datadreven rådgivning (fra myndigheden), menneske-maskine interaktion, individualisering og netværksteori.

Det er de ikke alene om at mene. Temaet for Sprogdagen 2019 var det digitale sprog. Rammesætningen af temaet på Sprogdagen var formuleret sådan:

Hi, I am a special Robot, because I can chat with you, but so far, we Chatbots only speak English. But if the Danish Artificial Intelligence-experts get some more money they might make me change my Hi to a Danish Hej. See you soon in your public and private communication. LOL.

Hvad gør teknologien ved vores kommunikation, ved vores sprog og ved os selv? Digitaliseringen af vores kommunikation på de sociale medier giver alle umiddelbar adgang til at ytre sig. Også vores kommunikation med det offentlige Danmark sker i stigende omfang digitalt. Snart vil vi forvente at blive betjent af chatbots, så vi ikke skal vente i lange telefonkøer. Det bliver nemmere, hurtigere, og når vi selv vil.

Digitaliseringen af vores kommunikation påvirker også vores sprog og vores sproglige udtryk. Skriftsprog bliver til talesprog, vi taler til maskinerne, og maskinerne taler til os. Vi behøver ikke længere at se hinanden i øjnene, når vi kommunikerer. Hvad betyder det for nærværet, etikken og tilliden?"

Danmark har en strategi for kunstig intelligens

At udviklingen hastigt går mod automatisering af mundtlig kommunikation, blev understreget i marts måned, da regeringen offentliggjorde sin nationale strategi for kunstig intelligens (AI-strategi). Heri skriver regeringen blandt andet:

For skal kunstig intelligens genkende tale eller tekst, sådan som for eksempel chatbots eller digitale assistenter gør, så kræver det, at den er blevet fodret med data på dansk af høj kvalitet"... På skrift bruges det ligeledes til automatisk at oversætte mellem sprog og til at kommunikere med virtuelle assistenter som voice- og chatbots.

Brugen af kunstig intelligens og maskinlæring baseret på danske data, det danske sprog, er ny. På engelsk er man nået meget længere. Virksomheden Virtue Nordic, der er baseret i København, har sammen med Copenhagen Pride og Equal AI udviklet en kønsneutral stemme, der hedder Q. Dansk Markedsføring citerer folkene bag stemmen:

... at et af formålene faktisk er at anerkende, at der findes mere end to køn, når der udvikles AI-baserede apparater ... Teknologi skal have sine rødder i nye kulturelle sandheder i stedet for forældede. Q repræsenterer ikke én stemme, men er for alle dem, der kæmper for en fremtid, som inkluderer alle.

Virksomheden OpenAI, stiftet af blandt andre den kendte Elon Musk, har udviklet en sprogmodel GPT-2, der er så god til at generere overbevisende, velskrevet tekst, at den bliver holdt tilbage, fordi folkene bag frygter misbrug.

Modellen er trænet til at forudsige det næste ord, med basis i en tekstsamling på 40 gigabyte internettekst. Systemet genererer efter sigende tekst, der tilpasser sig kildetekstens stil og indhold. På virksomhedens hjemmeside er der syv eksempler på autentisk kildetekst og automatisk genereret tekstoutput.

Regeringens AI-strategi nævnte for første gang sprogteknologi og bevilgede i samme åndedrag 30 mio. kroner. Finansministeriet skriver i en pressemeddelelse:

Den berømte Elon Musk, der har udviklet en sprogmodel, der kan generere overbevisende, velskrevet tekst, er født i Sydafrika i 1971, men har studeret ingeniørvidenskab i Canada og USA. Han arbejder med og investerer i it-virksomheder og har drømme om at få en rakat til Mars.

For skal kunstig intelligens genkende tale eller tekst, sådan som for eksempel chatbots eller digitale assistenter gør, så kræver det, at den er blevet fodret med data på dansk af høj kvalitet. Men fordi dansk er et lille sprogområde, har det ikke været attraktivt nok for virksomheder at investere i at få udviklet en dansk sprogprioritet.

Her går det godt – send flere penge

Sprogteknologifolket klappede i hænderne, men håber, at der kommer endnu flere penge. Det kan ske på baggrund af rapporten *Dansk Sprogteknologi i verdensklasse*, der blev offentliggjort i marts måned i år.

Tidligere direktør i Dansk Sprognævn, Sabine Kirchmeier, udtaler:

Sprogets betydning for udvikling af kunstig intelligens har i alt for lang tid været overset. Mange tror at data kun er tal, men faktisk er at der ligger enorme mængder af viden om os og vores samfund gemt i danske tekster og optagelser af dansk tale. Men man skal knække sprogkoden for at forstå indholdet – og det kræver bedre dansk sprogteknologi og fri adgang til flere sproglige data.

Vær venlig at tale klart og tydeligt efter bip-tonen

Måske bliver svaret på din telefoniske henvendelse til kommunens voicebot fremover skrevet og sendt til dig af en robot. Måske kan du bede om at tale med en kønsneutral robotstemme. Og måske er det chatbotten, der i fremtiden vil bede dig om at udtrykke dig *ligefremt* og uden omsvøb! Det bliver sjovt.

Jørgen Christian Wind Nielsen er cand.intepret i dansk, engelsk og spansk og arbejder som konsulent i Forbundet Kommunikation og Sprog.

Sproghospitalet

En udstilling med kant

Hvis du mangler Interjektioner® eller Substantiver® i dit liv, eller er du lidt nede på Adjektiver®, eller har du underskud af Adverbier® så er der hjælp at hente.

Ordapoteket koster 500 kr. + porto. Dette er ikke en joke. Man kan faktisk købe Morten Søndergaards ordapotek på www.mortensoendergaard.com/apotek-2/.

Af Anne Pia Thoregaard

Til oktober åbner en stort anlagt udstilling på Sorø Kunstmuseum. Den hedder Sproghospitalet, så nu er der håb for syge ord. De kommer under pennen hos Morten Søndergaard. Der er dog ikke helbredelse for alle. Søndergaard er ved at anlægge en sprogkirkegård uden for hospitalet. Her skal klicheer, floskler og døde metaforer jordfæstes.

Døde og dødssyge metaforer

Der er også slidte metaforer. Mange professionelle sprogbrugere sidestiller dem med døde. Her er jeg ikke enig. En død metafor er f.eks. *et bordben*. Død, fordi *ben* ikke længere fungerer som metafor, men har fået nyt – eget – liv under bordpladen. Men man siger, at sproget udvikler sig. Det gør den sproglige terminologi åbenbart også, og det er ikke så heldigt, for hvem har lyst til at spise ved et bord uden bordben eller sidde på en stol uden ben. Den svævende dame måske, men nu er vi jo ikke i cirkus, i stedet får vi snart et sproghospital, og der bliver hjælp at hente. Man kan endda blive indlagt, for slidte metaforer inficerer os alle.

De nye frempiplende klicheer

Så er der klicheerne. De nye er de værste, dem lægger vi mærke til. De pibler frem: nu hedder det *op ad bakke*, når det går *ned ad bakke*, med mindre man hedder Sisufos, og hvor mange moderne sprogbrugere tænker på staklen, når de smykker sig med en smart vending? *På den lange bane* ligger det *lige til højrebenet at sparke til hjørne*, når folk er *fremme i skoene*. Så ryger jeg *op i det røde felt*, og jeg træder de fleste *over tærne* og *rammer en øm tå*, når jeg påstår, at enhver metafor er slidt allerede de første gange, den bliver brugt. Det går an en tid.

Morten Søndergaard er en dansk lyriker, der er født i 1964 og debuterede i 1992 på Borgens Forlag med digtsamlingen Sahara i mine hænder.

Sprogets parasitter

Jeg går ind for genbrug: citater fra poesien – lyrikken, litteraturen. Det er ofte her, metaforen fødes og fryder. Den overrasker og indbyder til adoption. Til sidst indgår den i daglig sprogbrug, og ingen kan sige sig fri for at omgive sig med slidte metaforer, klicheer og floskler. De sidste er rene parasitter på sproget. De første kan vi ikke helt undvære.

Lægen har travlt

Mange metaforer er lån fra lægeverdenen. Ikke så underligt. I konsultationen drejer det sig om liv og død, det gør det også i litteraturen. I sproget. *Hjerte rimer på smerte*, han har *ondt i pengepungen*, og hendes *maveførnemmelse* siger hende, at hun godt kan tale *frit fra leveren*.

Sproget har krop. Det kan dissekteres og behandles med medicin fra ordapoteket. Der er kure til både substantiver og verber og piller mod overforbrug af superlativer. Og måske kan psykiateren kigge en ekstra gang på *din indre syntaks*.

Men først skal du have en *diagnose*, og det bliver svært, for lægesproget har svært ved at finde *din frekvens*. I er ikke på sproglig *bølgelængde*. Det går galt allerede på skadestuen, når der skal optages journal. Den menige sprogbruger har forinden ophobet nervøs angst i venteværelset, mens den professionelle kittel holder sig til ordlyden i Medicinsk Kompendium.

Hospitalet åbner snart

Du er på *Herrens mark*, du er *fremmedgjort*, urolig, men bare rolig. Udstillingen *Sproghospitalet* åbner snart, og Morten Søndergaard er ved at skrive en bog. Den hedder slet og ret *Journal* og handler om sprogets betydning for sygdomsforståelse. Den kan vi kun glæde os til at læse. Jeg er sikker på, at den, øhh, *vil få kant*.

Anne Pia Thoregaard (f. 1954) er cand.phil. i dansk fra Københavns Universitet og tidligere medarbejder på Danmarks Radio.

Dansk talesprog i radio og tv

Af Georg Metz

Sproget i medierne kritiseres ofte, som regel fordi lyd og klang forandrer sig over tid. Det kan de ældre ikke holde ud. De unge taler ikke ordentligt dansk. Det siges.

Færre kritikere og endnu færre programmedarbejdere og andre professionelle sprogbrugere er bevidste om hensigtsmæssig tonegang og frasering, trykforhold og dermed indre logik i formidlingssproget.

I det hele er det kun få, der kan oplæse en tekst i respekt for forfatterens mening og ordenes betydning. Undervisning er der

ikke meget af og som hovedregel ikke i sprog, men i dynamik og veloplagthed, styrke og humør. Sproget er blevet et anliggende for coachen, der til stadighed docerer energi og overbetoning frem for eftertanke og sammenhæng. Hver udsendelse skal helst være den vigtigste, hvilket selvsagt ikke er tilfældet.

Betoning og frasering er afgørende for helhedsforståelsen i litteratur såvel som i det journalistiske. Den rette beherskede og naturlige betoning uden energisk markering af enkelte ord fremmer forståelsen, dynamisk betoning er kun støj på ledningen.

Det overbetonede sprog har ingen udviklingsmuligheder, kun i at betone endnu mere, og det bliver det ikke bedre af. Ikke desto mindre er overbetoning og dermed fejlbetoning reglen snarere end undtagelsen i radio og tv.

Om det var bedre i gamle dage, kan man dog diskutere. Uanset at skuespillerne op til omkring 1970 deltog i programmerne som oplæsere og ved anden optræden, er det ikke sikkert, at den gode formidling var så udbredt, som man måske tror. Man opererede først og fremmest med en sproglig formel ufejlbarlighedskultur, som var og er tvivlsom.

Men det er en anden historie.

Journalisten, forfatteren, foredragsholderen og debattøren Georg Metz arbejdede fra 1969 til 1988 som studievært og redaktør på både radioavisen og tv-avisen. Den 23.10. kl. 19 holder han foredrag om dansk talesprog i radio og tv i Den Danske Sprogkreds på Kulturstationen i Vanløse.

Tema

H.C. Andersens sprog

Vejen til sprogligt mesterskab

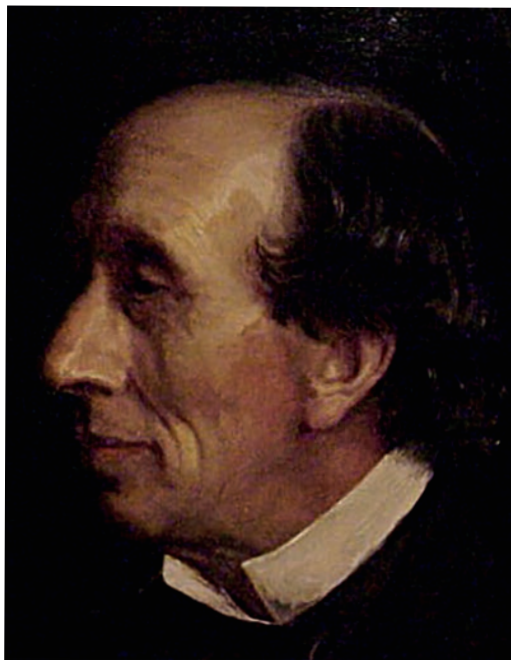
Af Lise Bostrup

Da H.C. Andersen kom fra Odense til København uden nogen særlig skolegang, sendte hans velgører, den rige højesteretssagfører Jonas Collin, ham i latinskolen i Slagelse, for at han kunne få en vis almen dannelse. H.C. Andersen var dengang 17 år og kom i 2. klasse sammen med 11-12-årige drenge, hvad han var langt fra begejstret for. *Slagelse – Plagelse* rimede han i sin dagbog.

I maj 1826 fik rektoren ved skolen i Slagelse et nyt embede som rektor for en tilsvarende skole i Helsingør, og H.C. Andersen kom med til Nordsjælland. I 1826 kom han til København, hvor han ved hjælp af privatundervisning blev student i 1828. Han var dengang 23 år gammel.

Noget af det værste, den senere verdenskendte forfatter vidste, var at skrive danske stile. Stilenes emner var i høj grad defineret af standardværket *Opgaver af danske Udarbeidelser i de lærde Skolers øverste Klasser* af J. Ernst Wegener og lagde ikke op til brug af fantasien. *Hvilken Skade foraarsager det, at man er urimelig Paastaaende i sine Meninger?* var emnet for den første stil, den unge Hans Christian fik stukket ud. *Carl den Stores Fortjenester af Kristendom, Kultur og Videnskabelighed* og *Hvorfor anbefaler man Ynglingen så meget et grundigt Studium af det latinske Sprog* er andre eksempler.

Og hvordan løste han så disse opgaver? Ja, det kan virke forrykt, men det spørgsmål kan vi faktisk godt svare på i dag, for en af H.C. Andersens store danske beundrere, den nu 92-årige Jørgen Skjerk, har gennem vedholdende søgning i diverse arkiver fundet de originale tekster, og han har udgivet dem med noter i bøgerne *"H.C. Andersen. Eventyrdigterens hidtil utrykte danske stile I-III"* (1999).

Carl Bloch: Portræt af H.C. Andersen, 1869.

Stil nr. 32

Den første stil, H.C. Andersen afleverede på skolen i Helsingør, hed slet og ret *Stil Nr. 32*.

Opgaveformuleringen lød:

Forskel mellem vaske og tvætte, bøje og bukke, krum og kroget, brække og bryde, ryste, bæve, skælve; springe og hoppe, halte, hinke, lamme; tung og svær; hæve, løfte, lette, rejse; sende, skikke, tilstille; skrivelse og brev; oplag, udgave.

Den 21-årige H.C. Andersen skrev:

Jo mere raat og udannet et Sprog er, des færre Ord ejer det.

Alt som Folket kultiveres og Digtere og Talere træder frem opstår nye Ord og tydeligere Benævnelser paa enhver Ting.

Det er Digterens Sag at udlede af Talebrugen, at danne af Sprogets Rødder nye Ord, som tydeligere kan bestemme Genstandene.

Der opstår således – og det i alle Sprog – ord, som synes hinanden lige i Betydning, men dog har nogen Forskellighed.

I den daglige Tale, hvor Ordene ikke saa nøje bestemmes, bruges de ofte i Flæng, uden at det støder Øret. Men Skribenten, især Digteren, påligger det at bruge disse med Valg for at give Talen Rigtighed og Bestemthed. Mange går over alle Grænser og skaber sig Ord, som de selv vil; en Måde, der kun kan være tilgivelig i det komiske.

I det danske Sprog findes således en Mængde Ord, der i daglig Tale ofte bruges i Flæng, men som når de bruges for Tydelighedens skyld i Skriftsproget dog er forskellige, for Exempel vaske og tvætte.

Man siger "Jeg vasker mine Hænder. Det er vanskeligt at vaske en Neger hvid! Fuglen i buret vasker sig i sit Vandglas! Jeg skal vaske hans Ører". Derimod: "Pigerne staar ved Mølle dammen og tvætter det hvide Linned." (...)

Om sproget i Andersens besvarelse

For denne stil fik den 21-årige H.C. Andersen topkarakteren *Laud*, en forkortelse for det latinske *laudabilis* (rosværdigt).

I bagklogskabens lys kan vi finde H.C. Andersens tidlige idealer om sproglig kreativitet, som dog ikke må tage overhånd, og præcision interessante, fordi vi finder disse bestræbelser gennem hele hans forfatterskab.

Den unge H.C. Andersens tekst er velformuleret, men ret stereotyp. Sætningerne er næsten lige lange, de indledes oftest med subjektet, og syntaksen er ret flad (se s. 26-27).

Ordforrådet består af meget enkle danske ord og udtryk, et enkelt latinsk ord (*Skribent*) og et fransk (*komisk*), og en stor mængde ord af tysk oprindelse *Folk*, *Betydning*, *Tydelighed*, *Digter*, *bruge*, *rigtig*, *ofte* og mange flere.

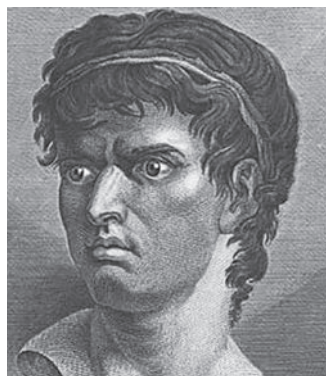
H.C. Andersen kunne ikke stave til Brutus

Det hævdes ofte, at H.C. Andersen var ordblind, og det kunne derfor være interessant at se lidt nærmere på hans stavning i skolestilene: Desværre og temmelig uforståeligt er stilene imidlertid blevet rensset for stave- og kommafejl inden udgivelsen.

Enkelte af stilene er dog tilføjet lærerens kommentarer. Her bruges ordet *skjødesløs* i flere kommentarer:

Uhyre skjødesløs Commatering. (Kommentar til stil nr. 28)

Det er stor Skade, at Andersen er saa skjødesløs med sin Orthographi. Han begaar Bommerter, som ufeilbarlig til en Examen vilde give ham en non. cont. eller vel endog rejicere ham, og det forstyrrer da ganske den Lyst man ellers kunde have til at give ham med Hensyn til Stilens udmærkede Karakter. (Kommentar til stil nr. 41)

Som eksempler på Andersens *Bommerter* i stil 41 nævner læreren: *Thi* stille for *ti* stille, *Ygle* for *Øgle*, *sadt* for *sat*, *hvor* for *vor* (*vores*), *Cesar* for *Cæsar* og *Bruttus* for *Brutus*. Det handler altså om sammenblanding af ord, problemer med stumt *d* og stumt *h* og fejl, der skyldes manglende kendskab til klassisk historie. Det er fejl, som dagens dansklærere heller ikke i dag ville finde rimelige i noget, der svarer til gymnasiet. Der er dog tale om helt almindelige fejltyper. Alle, der lærer dansk, må på et tidspunkt kæmpe med de stumme *d*-er og *h*-er og forvekslinger af homonymer, altså ord, der lyder ens, men er vidt forskellige som f.eks. konjunktionen *hvor* og pronomenet *vor*, og i dansk talesprog kan *Brutus* let komme til at lyde som *Bruttus* med kort *u* og dobbeltkonsonant, og brugen af *æ* i et latinsk navn er speciel. Nogle af H.C. Andersens fejl kunne godt lyde lidt hen i retning af fynsk dialekt, men de tyder ikke på ordblindhed.

H.C. Andersen skrev Bruttus i stedet for Brutus, hvilket fik hans lærer til at tale om Bommerter og Skjødesløshed. Måske havde Cæsars banemand en anelse om, at der ville opstå stavefejl, da han stod model til dette maleri af en ukendt kunstner.

Karakterskalaen på Andersens tid

<i>Laudabilis præ ceteris</i>	<i>udmærket</i>
<i>Laud(abilis)</i>	<i>rosværdig</i>
<i>Haud (illaudabilis)</i>	<i>ikke urosværdig</i>
<i>Non contemnendus</i>	<i>ikke tilfredsstillende</i>
<i>Rejectus</i>	<i>afvist, dumpet, uden karakter.</i>

H.C. Andersen manglede agtelse for det danske sprog

H.C. Andersen kom meget hos familien Collin.

Jonas Collin var en meget rig embedsmand, som hjalp den unge Andersen økonomisk.

Hans søn Edvard var jævnaldrende med H.C. Andersen, og de to opfattede hinanden som en slags brødre. I erindringsbogen *H.C. Andersen og det Collinske Hus* fra 1882, altså syv år efter H.C. Andersens død, beskrev han bl.a. Andersens forhold til det danske sprog og sin egen indsats for at forbedre det.

Edvard Collin (1808-1886) fotograferet i Rom i 1863.

Uddrag af H.C. Andersen og det Collinske Hus

Af Edvard Collin

Naar jeg altsaa skal nærmere belyse enkelte Sider af hans Personlighed og af Situationen, vil jeg begynde med det, der tidligst skaffede ham Sorger: hans Mangel paa Kundskab i og Omhu for Sproget. Heri kunde han allermindst i vort Huus vente Eftergivenhed. En sjusket Behandling af Sproget taalte min Fader ikke i sine Omgivelser. Andersen kjendte sin Svaghed i dette Capitel, erkjendte vel ogsaa Berettigelsen af Bebreidelserne; men efterhaanden skjød han Erkjendelsen tilside, forbittredes og trodsede.

Fra sin første Forfatteretid og i en lang Række af Aar kom han til mig med sine Manuscripter ; ligeoverfor mig var han i Regeln eftergivende, men jeg saae godt, at han betragtede en stor Deel af mine Rettelser som Pedanterier eller, for at bruge et Rahbeksk Udtryk, kritiske Lappeskræder-Bemærkninger. Han modtog denne Corrigeren som en sørgelig Nødvendighed, og under den fælles Gjennemlæsning undslap der ham mangt et Suk. Jeg maatte derfor behandle ham med stor Forsigtighed, for ikke at gjøre ham ganske kjed deraf. Fra at rette Bogstaverings-Feilene vovede jeg mig til at hjælpe paa Ordstillingen. Han havde saaledes f. Ex. en mærkelig Lyst til at begynde Sætningen med det Ord, paa hvilket efter hans Mening Eftertrykket skulde hvile.

Endnu skal jeg nævne hans Modvillie mod Ordet "som". Han skrev f. Ex.: "de Breve, dem jeg sendte Dem". Naar jeg da bemærkede, at Brugen af saadanne Udtryk og Ordføininger – der, enkelt viis benyttede, kunde være tilladelige – let kunde blive til Maneer, og at ingen god dansk Forfatter skrev saaledes, slog han det hen med de Ord: "Ja, saa er det ejendommeligt for mig". Dette maatte jeg naturligviis indrømme; og min Indflydelse i denne Henseende maatte saameget snarere tabe sig, naar han kunde lade mig høre, at An-

dre havde sagt om hans Sprogssynder: "de skal være deri; det er karakteristiske Smaating, som nu engang høre ham til".

Senere smigrede man ham med at betragte hans Anerkjendelse som udgaaet fra Tydskland, "hvor en ældre Civilisation har hidført en Afsmag for Skoletvangen og en Reaction tilbage mod det Naturlige og Friske, medens vi Danske endnu nære en from Respect for Skolens nedarvede Aag og udlevede Reflections-Viisdom".

Det vilde ikke nytte, om jeg lagde Dølgemaal paa, hvad Andersens hele tidligere literære Virksomhed giver Vidnesbyrd nok om, at han ikke havde tilbørlig Agtelse for sit Modersmaals Behandling og kun i ringe Grad Øre for Sprogets Vellyd, skjøndt det synes utroligt, at de samtidige Skribenters Omhu for Sprogets Reenhed og Klang skulde være gaaet ham ubemærket forbi. Han følte ganske vist Savnet af elementaire Kundskaber, men han kunde ikke bekæmpe sin Ulyst til, efterat Skoletiden var overstaaet, at gaae i Lære igjen.

Skuespilleren Nis Bank-Mikkelsen læste bl.a. eventyret Mine Støvler på Sprogkredsens arrangement den 2. 4. 2019.

Den akademiske korrekturlæser

Edvard Collin var embedsmand og havde studeret på Københavns Universitet. Hans skriftlige formuleringer var præget af datidens akademiske idealer. Hvor den unge Andersen i sine skolestile skrev et ret talesprogsnært dansk med inddragelse af mange låneord fra tysk, tilsatte Collin sit sprog en ganske imponerende mængde glosser fra klassiske sprog. I den citerede passage finder vi ord fra latin (*Person, Situation, Capitel, Maneer, Manuscript, litterær, corrigere, Exempel, Civilisation, Reaction, Natur, Respect, Reflection, Skribent, Grad* og *elementair*) og græsk (*pedant, kritisk, karakteristisk*). Flere af dem er tydeligvis kommet ind i det danske sprog gennem fransk (*litterær, Maneer, Civilisation* og *elementair*).

Spørgsmålet er om, og evt. i hvilken grad Edvard Collin fik indflydelse på Andersens udvikling af den stilistisk kunnen, der skulle gøre ham verdensberømt. Det vender vi tilbage til.

Forste side af H.C. Andersens manuskript til Den lille Havfrue fra 1837. Manuskriptet blev stjålet ved et indbrud i museet i H.C. Andersens Hus i 1992 og findes kun i en affotograferet udgave.

Den voksne digter

En maler med pennen

Forfatteren Johan de Mylius er født i 1944 og dr.phil. på en afhandling om H.C. Andersen. Johan de Mylius var leder af H.C. Andersencentret fra dets oprettelse i 1988 til 2011. Artiklen her er en del af det foredrag, som de Mylius holdt ved Den Danske Sprogkreds' fejring af H.C. Andersens fødselsdag den 2. april 2019 på Kulturstationen i Vanløse.

Af Johan de Mylius

Når man taler om H.C. Andersens sprog, er det udelukkende den side af sproget i hans eventyr, som har at gøre med "det mundtlige" eller henvendelsen til et barnligt publikum, det normalt drejer sig om. I bund og grund to sider af det samme, den nydannelse af skriftsproget, som er udsprunget af de tidlige eventyrsamlingers præcisering, at det er eventyr "fortalte for Børn". Fordi dette sprog var så nyt og epokegørende, har det fået lov til at overskygge alt andet hos den litterære Andersen, så man slet ikke har haft blik for, at han helt bevidst bøjede sit sprog, sin stil og sit genvalg ind under en ambition, der er dominerende i hans gennembrudstiår, 1830'erne, og har udløbere også langt hen i det senere forfatterskab.

At Andersen arbejdede ud fra en æstetik, som var hans mere end nogen anden dansk forfatters på den tid, og som var både ambitiøs og grænsesprængende, hører ikke til den almindelige viden om forfatterskabet.

Hvad denne æstetik går ud på, kan siges med få ord, og han har selv formuleret det i sin første rejsebog, *Skyggebilleder af en Reise til Harzen og det sachsiske Schweiz 1831*. Det står i bogens første kapitel, hvor han forklarer, hvad der nu skal ske – på papiret:

Jeg vil aabne mit Hjerte og vise der den brogede Række Billeder, Reisen fremtryllede [...] vi have de hvide Blade i Bogen, her staae nu Billederne, rigtignok kun med løse Træk, men man husker paa, det er jo ogsaa kun Skyggebilleder af Virkeligheden.

Man finder Sletter og Bjerge, Byer og Phantasiestykker, selv enkelte smaae Partier, afridsede i en Hast med Pen og Blæk. Digteren viger ikke for Male- ren! [min kursiv].

En Forgrund med en Smule Grønt, Et Træ – men det maa være kjønt! En Luft, og saa er det forbi, Saa har man strax et Maleri! Men til et Digt? – hvad skal der meeer?

Her strax man et for Øiet seer.

Det er både seriøs, kunstnerisk bekendelse og tekstuel ironi. Det er meget lig male-rens tilgang til den virkelig- hed, han (hun) vil skildre: en forgrund, et træ, noget him- mel, løseligt skitseret – men det er fantasistykker, det er aftegnet med blæk og pen. Og er det et maleri? Eller et digt? Ja, digtet, det er det, der nu er udsprunget af "malerens" skit- sebog. Digtet er det, man ser for sig – på papiret.

Det maleriske er med over- alt hos Andersen i dette tiår, og det springer frem som titler eller betegnelser i rejsebogen, i digtene, i bogtitler: han br- uger betegnelser som billede, maleri, træsnit: *Skjærmbrets- billeder, Aftenen. Et Træsnit, Skizze efter Naturen, Malerie fra Jyllands Vestkyst, Phantasiebillede, Studier efter Naturen, Et Vinterstykke, tegnet med Blæk og Pen, Genre-Malerier*. Og bogtitlerne: *Phantasier og Skizzer, Vignetter til danske Dig- tere, Aarets tolv Maaneder. Tegnede med Blæk og Pen*, og ikke mindst *Billedbog uden Billeder*.

I *Billedbog* er de små skitser tegnet af den unge maler oppe på kvisten, han, som hver aften får besøg af månen, som fortæller, hvad den har set et eller andet sted i verden.

Og det fortsætter naturligvis over i sproget, stilen og fortælleformen. For- tællingen samler sig om øjeblikksbilleder (som i *Ole Lukøie* eller *Den lille Idas*

Illustration til Pen og Blækhuus (1860) af Britta Routhier, Et blad fra himlen 2012.

Blomster), og i det fortalte spiller farvelægning, stemningsmaleri, landskabsbillede eller interiør en afgørende rolle. Digteren ser, og han gengiver det set, så læseren kan medopleve det, se det for sig, malet med ord.

Det gælder for romanerne, og det gælder selv for de eventyr, der angiveligt er "fortalte for Børn". I den første version af *Reisekammeraten*, med titlen *Dødningen*, finder man et maleri med ord:

Henimod Aften viste sig en ny Natur-Scene for ham. Havet blev med eet roligt, Fladen var glat som et Speil, men langt borte suuste det i Luften som et Forbud paa det kommende Uveir; sorte tunge Skyer hævede sig paa Horisonten, og de hvide Maager flagrede ængsteligt med høse Skrig henimod Kysten som man øinede i nogen Afstand. Før Skibet endnu naaede Land, var Uveiret kommet nærmere; Johannes stod ved Masten og saae henrykt ud i den oprørte Natur. Solen gik just stor og rund ned i Havet og alle Bølgerne spillede med en underlig Blanding af Rødt og Grønt. Over Havet hvælvede sig en deilig Regnbue og under denne stod den store Uveirsskye, ikke sort og truende, men farvet med et mildt Rosenskjær af den synkende Sol, og midt i dette blegrode, spillede de blaahvide Lynstraaler.

Illustration til En historie fra klitterne (1860) af Britta Routhier, 2012.

Det males så detaljeret og dog anskueligt op, så man som læser kan medopleve, hvad hovedpersonen her oplever. Det er en type sprogmalerier, man kan finde i alle Andersens romaner, ikke mindst de tre fra 1830'erne: *Improvisatoren*, *O.T.* og *Kun en Spillemand*. Og man finder dem også i eventyr som *Den lille Havfrue*. Vi læser, ja, men vi ser også, vi oplever med alle sanser.

Allerede i *Billedbog uden Billeder* blandes det maleriske med andre sproglige virkemidler. Ved siden af det visuelle arbejder Andersen her også med klanglige virkemidler: sætningernes rytme, vokalernes kontraster eller klanglige harmoni, virkemidler, der fører over i en anden kunstart: musikken. Flere af hans senere historier tilføjer konsonantrim til den palet af musikalske elementer, han arbejder med. Jeg behøver bare at nævne historier som *Vinden*

fortæller om Valdemar Daae og hans Døttre og Det gamle Egetræs sidste Drøm som eksempler på historier, hvor sprogets musik bliver det bærende. Eller lad os tage et eksempel fra historien *Bispen paa Børglum og hans Frænde*, en af de mindre kendte HCA-tekster, men et fremragende eksempel på det grænseoverskridende i Andersens meget æstetisk bevidste og eksperimenterende arbejde med sproget, også i den sene del af forfatterskabet (historien blev trykt første gang 1861 og er ligesom *En Historie fra Klitterne* udsprunget af hans store Jyllands-rejse 1859):

Eng og Mose ligge med Iis og Snee, de bære baade Hest og Rytter, det hele Tog, Bispen med Klerk og Svende; de ride den korteste Vei mellem de skjøre Rør, hvor Vinden suser sørgeligt.

Blæs i din Messingtrompet, du ræveskindsklædte Spillemand! Det klinger godt i den klare Luft. Saa ride de over Hede og Mose, Fata Morganas Enghave i den varme Sommerdag, Syd paa, de ville til Hvidbjerg Kirke.

Vinden blæser stærkere i sin Trompet, den blæser en Storm, et Guds Veir, det voxer i voldelig Vælde. Til Guds Huus i det Guds Veir gaaer det afsted. Guds Huus staaer fast, men det Guds Veir farer hen over Mark og Mose, over Fjord og Hav.

Illustration til Bispen paa Børglum og hans Frænde (1861) af Britta Routhier, 2012 .

Dramaet bæres frem af sætningernes rytme og klang. Sætningerne er korte og skarpt skårne, sproget presses sammen til et magtfuldt koncentrat. Det er musik, det er malende og manende, en effektiv orkestrering af sproget.

Her er Andersen ude over at kappes med malerne. Han er blevet ekspressionist – længe før nogen havde opfundet den slags i malerkunsten eller musikken.

Andersen er i enhver henseende nyskabende og grænseoverskridende som sprogkunstner. Han når os, hvis vi da ulejliger os med at læse ham, og han når hen over de mere end 150 år, der ligger mellem ham og os. Han var nyskabende, og hans sprog har magt til at påvirke enhver, der er i stand til at høre efter og er åben for sprogets billeder og sprogets musik.

Anmeldelser

Ny udgave af Dansk grammatik

– et forsøg på at anvendelse af syntaktisk analyse til karakteristik af H.C. Andersens sprog

Af Lise Bostrup

Lisa Holm Christensen og Robert Zola Christensens *Dansk Grammatik* udkom første gang i 2005 og har siden fået status som et standardværk inden for undervisningen i dansk grammatik på de videregående uddannelser.

Dansk Grammatik indeholder kapitler om orddannelse, ordklasser, bøjning, sætningsbygning og betydningslære, altså alle de discipliner, der kræves for at bestå faget dansk grammatik på bachelorniveau.

Den 4. udgave, som netop er udkommet, indeholder, ud over nogle smårettelser og tilføjelser, et afsnit om periodediagrammet. Vi har prøvet at anvende periodediagrammet som et redskab til at beskrive udviklingen i H.C. Andersens syntaks fra skolestilen til den anerkendte forfatters.

Syntaktisk dybde og variation

Periodeskemaet er, som Holm og Zola skriver, ikke en videnskabelig landvinding, men en pædagogisk måde at fremstille en sætnings syntaktiske struktur på.

En periode defineres s. 246 som det, der står mellem de tre store skilletegn, punktum, spørgsmålstegn og udråbstegn. En periode kan altså bestå af et enkelt ord som f.eks. *Øv!*, en hovedsætning, to eller flere hovedsætninger ofte forbundet med *og* eller *men* og forskellige kombinationer af hoved- og ledsætninger.

Holm og Zola skriver korrekt, at en periodes konstruktion kan gå op og ned, og med periodeskemaet kan man illustrere den syntaktiske dybde og variationen af konstruktionserne. På side 265 ryger der imidlertid en lille finke af fadet, når de beskriver 0. grad som det sted, hvor sætningens hovedindhold findes. Det er rigtigt i de fleste tilfælde, men i en konstruktion som *Det er det, min mor altid har sagt*, findes hovedindholdet ikke i hovedsætningen *Det er det*, men i ledsætningen, (*som*) *min mor altid har sagt*.

H.C. Andersens syntaks

Hvis man sætter tre typiske sætninger fra henholdsvis den unge Hans Christians skolestil, Edvard Collins erindringer og den modne forfatter H.C. Andersens udgivne eventyr ind i et periodeskema, kan man se tre forskellige syntaktiske mønstre:

Skolestilen

0. I det danske Sprog findes således en Mængde Ord,

1. der i daglig Tale ofte bruges i Flæng,

1. men som

2. når de bruges for Tydelighedens skyld

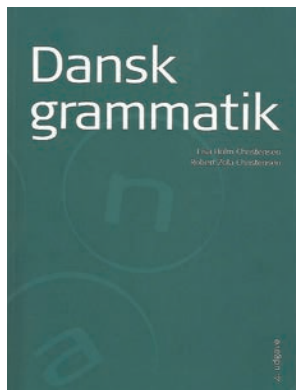
1. i Skriftsproget dog er forskellige, for Exempel vaske og tvætte.

Edvard Collins dagbog

1. Naar jeg da bemærkede,
 2. at Brugen af saadanne Udtryk og Ordføininger –
 3. der, enkelt viis benyttede, kunde være tilladelige
 2. let kunde blive til Maneer,
 2. og at ingen god dansk Forfatter skrev saaledes,
0. slog han det hen med de Ord:
 1. Ja, saa er det ejendommeligt for mig.

Digteren H.C. Andersen

0. Fladen var glat som et Speil,
0. men langt borte suuste det i Luften som et Forbud paa det kommende Uveir;
0. sorte tunge Skyer hævede sig paa Horisonten,
0. og de hvide Maager flagrede ængsteligt med hæse Skrig heni-
mod Kysten
 1. som man øinede i nogen Afstand.

Citatet fra den unge Andersens skolestil indledes med en hovedsætning og tilføjes så to ledsætninger, hvoraf den ene får tilknyttet endnu en ledsætning. I periodeskemaets terminologi er vi altså nede i 2. grad. Denne konstruktion hører til de mere avancerede i H.C. Andersens skolestile. De fleste har en del ledsætninger af 1. grad, somme tider med ledsætningen først.

Collin derimod arbejder med dyb hypotakse, og i eksemplet her har han ikke mindre end fem ledsætninger, før han kommer til oversætningen. Det skaber en spændingsbue for læseren, der må sidde og vente på, hvornår den oversætning kommer, der bringer struktur over ledsætningerne. Collins avancerede sætningskonstruktioner blev anset for ideelle i samtiden, og St. Steensen Blichers indledning til *Hosekræmmeren* fra 1829 er et berømt eksempel på denne syntaks.

Interessant er det imidlertid, at H.C. Andersen, som vi i Collins erindringer så beskrevet som en elev, der på den ene side var taknemmelig for den klassiske dannelses, han blev tilbudt, og på den anden side var lidt modvillig, i syntaktisk henseende blæste på den litterære dannelses og gjorde den folkenære, flade syntaks til kunst.

Klar forbedring af en god bog

Tilføjelsen af periodeskemaet gør Holm og Zolas bog endnu mere anvendelig i undervisningen i grammatik og brugen af grammatisk viden til stilistisk karakteristik af tekster.

Både professor Lisa Holm Christensen (1962) og lektor Robert Zola Christensen (1964) underviser i dansk sprog på Lunds og Syddansk universitet. Robert Zola har her i 2019 udgivet romanen Det er Knud, som er død, der handler om Grønlandsfareren Knud Rasmussen og er inspireret af Tom Kristensens digt med samme titel fra 1933.

Bondefanger

Kunsten at overbevise andre om, at det er dig, der har ret

Den tidligere forskningschef i sprog ved Danmarks Medie- og Journalisthøjskole, Michael Kjær Ejstrup, er aktuell med en bog om retorikkens grundbegreber.

Af Lise Bostrup

Sekunderne snekler sig af sted, lyset blænder, varmen er nærmest kvælende, og øjne i voldsomme mængder er rettet mod ... dig. Alle venter spændt på, at du tager ordet. Det er nu. Du er på. Ordet er dit. Huuh ha, det er skræmmende – men så er det heller ikke værre. Det kan læres. Med denne bog får du et overblik over strategier, tanker og tricks, der kan gøre hele forskellen. Den taktfaste klapsalve er inden for rækkevidde.

Ordet fanger. Kunsten at overbevise og inspirere, Akademisk Forlag, 2017.

Med denne dramatiske passage som de allerførste linjer i *Ordet fanger. Kunsten at overbevise og inspirere* går Michael Ejstrup i gang med sin introduktion af noget, der ligner pensum på bacheloruddannelsen inden for en række kommunikationsorienterede studier som f.eks. journalistik, retorik og reklame- og marketing. Den nervøse person, der for første gang vil tage ordet i en større forsamling, som indledningssvadaen lægger op til, forsvinder hurtigt, og det er godt det samme, for hvis staklen først skal kæmpe sig gennem bogens 10 kapitler og i alt 312 sider, vil det givetvis gå galt.

Ordet fanger er en lærebog til formidlingsuddannelserne

Michael Ejstrups reelle målgruppe er unge mennesker, der ønsker at gøre en karriere inden for professionel kommunikation – og det er jo også et udmærket formål, da der i høj grad mangler undervisningsmateriale på dette område.

Stoffet

De 10 kapitler gennemgår den klassiske retoriks grundbegreber, argumentationsteori, forskellige måder at opbygge taler på, stilistiske figurer, opbygningen af de enkelte sætninger, måden at betone og artikulere ordene på og diverse former for rekvisitter (f.eks. *power point*), der kan gøre formidlingen mere levende og forståelig.

Det kan læres

Michael Ejstrup har en ret så uimponeret måde at fremstille det svære på. I mange år gik man f.eks. på danskstudiet på Københavns Universitet udenom den hårde retorik og nøjedes med Klaus Kjøllers i øvrigt ganske udmærkede populariseringer. Det kan læres, siger Michael Ejstrup og springer ud fra femmetervippet og gennemgår f.eks. forskellene på forensisk, epideiktisk og deliberativ tale i en tabel med kommentaren *Vigtige nøglebegreber, som er værd at kunne udenad*. Det er fint og godt, men det er også svært bare at fatte disse forskelle. Heldigvis bringer Michael Ejstrup ofte gode links til *YouTube*, hvor man kan få de forskellige begreber konkret illustreret, og han anfører efter hvert kapitel spørgsmål til arbejdet med indholdet, som egner sig godt til gruppearbejde.

Har Michael Ejstrup selv lært sin lektie?

Michael Ejstrups bog handler om mundtlig formidling, og han har helt ret i, at talesproget skal vurderes efter egne former og funktioner – og ikke efter skriftsprogets. Man kan imidlertid også gå den anden vej og hævde, at man ikke skal skrive en lærebog i det sprog, som man taler. Her kan man godt kritisere Michael Ejstrup selv, for stilen i *Ordet fanger* er meget talesprogsnær, og det vrimler med associationer og digressioner, altså det, man lige finder på, gentagelser og mangel på præcision. Sådan noget kan fungere i en samtale og måske også i en mundtlig præsentation, men i en lærebog, hvor man har god tid til at udarbejde de enkelte kapitler, burde det være strammet op.

Ordet fanger ville med fordel kunne have været forkortet med omkring 20%, og det ville måske også kunne have gjort den lidt billigere. 350 kr. er en høj pris at betale for studerende, og de, der køber bogen, fordi de skal holde deres første tale, kan let føle sig lidt bondefanget.

Michael Ejstrup er født i 1961 i Videbæk i Vestjylland, men bor nu på Østerbro i København. Michael Ejstrup er ph.d. i fonetik med særligt fokus på mangfoldighed fra Syddansk Universitet. Han kommer og taler om dansk sprog i forandring i Den Danske Sprogkreds den 2. oktober kl. 19 på Kulturstationen i Vanløse.

Er du sprogkræsen?

Apostroffer eller fejl?

På dansk kan vi markere genitiv på tre forskellige måder, og det være dyrt at lave fejl, men de retskrivningsregler, Dansk Sprognævn har stået for siden 1955, kunne måske også have været lidt mere pædagogiske.

Af Lise Bostrup

Det kan koste dyrt at bruge en apostrof forkert. I 1990 grundlagde restauratøren, Palle Skov Jensen, en restaurantkæde, som han indregistrerede og markedsførte under navnet *Jensen's Bøfhus* med apostrof-s. Denne form er imidlertid i modstrid med gældende dansk retskrivning, og Palle Skov Jensen måtte gang på gang høre for den forkerte apostrof.

Skov Jensen var stædig, og det tog 26 år at gøre ham så mør, at han i 2016 ændrede navnet på sine 23 danske, 8 svenske og 2 norske restauranter til *Jensens Bøfhus* uden apostrof. Det må have kostet ham en mindre formue at ændre alt reklamemateriale, alle navneskilte m.v.

Jensen er ikke alene

Palle Skov Jensen er imidlertid ikke den eneste, der har problemer med brugen af *s*, *'* og *'* som markør for genitiv (ejefald), og da den engelske påvirkning af det danske sprog vokser år for år, bliver forvirringen større og større.

Tre genitivformer

På dansk danner vi som grundregel genitiv ved at tilføje et *s*: *Lises cykel*, *Van Goghs malerier*, *Københavns historie*, *de studerendes skemaer*, *de fremmødtes protester*, *de rødes problemer op til valget* og *hun gav hunden dens kødben*.

Hvis et ord ender på *s*, *z* eller *x* tilføjer man kun en apostrof: *Lis' cykel*, *Franz' problemer* og *Karl Marx' værker*.

På dette punkt har Dansk Sprognævn ført en meget svingende politik: I Retskrivningsordbogen fra 1923 kunne man vælge mellem tre former: *Lars'es*, *Larses* og *Lars's*. I udgaven i 1955 slettede man den sidste mulighed, så man kun måtte skrive *Lars'* og *Larses*. I 1986 vendte Dansk Sprognævn tilbage til de tre muligheder: *Lars'es*, *Larses* og *Lars's*, men i 2001 afskaffede de formerne *Larses* og *Lars's*, og i dag er formen *Lars'* stadig den eneste korrekte form.

Hvis der er tale om en forkortelse, der skrives uden punktum, tilføjes apostrof s: *DR's aftenprogram* og *SF's medlemmer*.

Hvis forkortelsen skrives med punktum, tilføjes s uden apostrof: *B. T.s læsere*.

Hvis et udtryk ender på et almindeligt tal, tilføjes en apostrof efterfulgt af et s: *DR 2's aftenprogram*, men hvis det ender på et ordenstal, tilføjes kun s: *Christian den 4.s bygninger*.

Endelig kan forkortelser, der udtales som ord, skrives både med og uden apostrof, mens forkortelser, der kun kan udtales som bogstaver, skal skrives med 3: *Natos* eller *Nato's medlemslande*, men kun *USA's president*.

Engelske navne i dansk

Endnu mere kompliceret bliver det, når der kommer engelske ord ind i det danske sprog. Almindelige ord tilpasses de danske regler: *weekendens fornøjelser* og *et jobs udfordringer*.

Engelske navne skrives imidlertid oftest som på engelsk også når der er tale om danske firmaer: *Field's* og *Steff's place* f.eks.

Kollektiv genitiv

I sideordnede forbindelser kan vi nøjes med at sætte -s på det sidste led. Det kalder vi kollektiv genitiv: *Mona og Peters jul* betyder, at Mona og Peter fejrede jul sammen, mens *Monas og Peters jul* indikerer, at der er tale om to forskellige julefester. Fænomenet, hvor man kun sætter s på det sidste led, kaldes kollektiv genitiv.

Genitiv ved omfangsrige led

Genitivendelsen skal sættes på sidste ord i et omfangsrigt led. Her er grænserne for, hvad der er acceptabelt flydende: *Kongen af Danmarks bolsjer* er god nok. *En pige ved navn Annettes cykel* er ikke helt elegant, og hvad med *Jeg tænker på ham, jeg elsker smukke øjne*?

Har du styr på apostrofferne?

Hvad er rigtigt, og hvad er forkert? Se svarene på www.DenDanskeSprogkreds.dk.

1. Har du set Mettes mobiltelefon?
2. Skal vi ikke gå os en tur i Anne Just's Have?
3. Han har købt flere af Matas produkter.
4. Børnene elsker at høre om Obelix' meritter.
5. Vi skal bage en kage til mor's dag.
6. Lars von Triers og Søren Vinterbergs samarbejde.
7. Det er ikke min skyld, det er dig og din bror's.
8. Donald Trump's præsidentperiode.
9. Hvis er det's?
10. Jeg har lånt ham, jeg kommer sammen med's bil.

Den Danske Sprogkreds' program 2019

Onsdag den 22. maj
KL. 19.00-21.00 **Hyggeaften** omkring Susanne Stauns **brætspil om sprog**.
Præmier til vinderne.
Kulturstationen i Vanløse.

Tirsdag den 20. august
KL. 19.00 **Generalforsamling i Den Danske Sprogkreds**
på Kulturstationen i Vanløse.

Søndag den 25. august
KL. 14.00-15.00 **Volvox-koret** synger **sange om det danske sprog**
på festivalen Københavns Kulturhavn.
Det foregår på scenen ved Kulturhuset på Islands Brygge.

Onsdag den 11. september Sprogkredsens formand **Lise Bostrup** fortæller om
Sange om det danske sprog i Timotheuskirken i Valby.

Onsdag den 2. oktober
KL. 19.00-21.00 Sprogforskeren **Michael Ejstrup** fortæller om dansk sprog
i forandring.

Onsdag den 23. oktober
KL. 19.00-21.00 **Georg Metz** fortæller om dansk mediesprog.
Kulturstationen i Vanløse.

Fredag-søndag
den 15.-17. november Stand på **BogForum** i Bellacentret.
Præsentation af nye udgivelser.

December **Julearrangement.**

Herudover afholdes løbende møder i arbejdsgrupperne om Sprogkredsens arrangementer og dansk sprogpolitik.

Medlemskab i Den Danske Sprogkreds koster 300 kr. pr. år og inkluderer 4 numre af *Sprogkræsen*, et eksemplar af Sprogkredsens øvrige udgivelser og gratis adgang til kredsens arrangementer. Et abonnement på **Sprogkræsen** koster 300 kr. pr. år.

Er dit modersmål okay? Sprogpolitik i Danmark og ude i verden og **Sange om det danske sprog** kan købes hos boghandlerne eller via hjemmesiden for henholdsvis 250 og 200 kr.

Den Danske Sprogkreds
Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse, 38 74 36 00
www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: Den Danske Sprogkreds